

Wanneer is een kindgesprek passend?

Psychologe Martine Delfos is een autoriteit op het gebied van gespreksvoering met kinderen en adolescenten. In dit artikel houdt zij een pleidooi om leraren de ruimte te geven hun vak goed uit te oefenen. Daarnaast benadrukt ze het belang van écht contact maken met het kind en legt uit hoe je dat doet.

Tekst: Martine F. Delfos

Gesprekken voeren met kinderen of jongeren is een dagelijkse bezigheid voor leraren. Ze hebben het onderwijs als beroep gekozen om met kinderen of jongeren te kunnen werken. Kinderen kennis en vaardigheden bijbrengen is één doel, maar niet het enige. Leraren willen een bijdrage leveren aan de vorming van een kind. Dat is iets persoonlijks, niet alleen individueel, dat kan dus alleen op basis van een relatie.

Eerst over het kader

Als je het onderwijs optimaal wilt maken, dan zul je gesprekken met het kind en de adolescent moeten voeren. In het onderwijs voeren we wel veel gesprekken, maar luisteren we ook naar het kind? We zijn in die vele gesprekken, die vooral plaatsvinden met ouders en onderwijsprofessionals, vooral bezig om van alles te regelen. Bruner (1980) liet in zijn onderzoek, waarin hij zo'n tienduizend lessen op de basisschool observeerde, zelfs zien dat slechts twintig procent van de contacten tussen leraar en kind echte gesprekken waren. De meeste contacten betroffen kwesties van de routine op school.

Logisch, er moet vreselijk veel geregeld worden. Maar de schrik slaat je wel om het hart als je bedenkt dat in de tijd van Bruner er niet talloze formulieren en leerlingvolgsystemen waren die telkens ingevuld moesten worden op de computer. Die computer was toen nog geen 'veeleisend kind' dat er regelmatig de brui aan geeft en ermee ophoudt. Als Bruner het onderzoek nu weer zou uitvoeren, wat zou het resultaat dan zijn?

De overheid gaf indertijd vooral een kader, de leraar vooral de inhoud. Dat is nu wel anders, de overheid bepaalt steeds meer de inhoud, de leraar heeft steeds minder vrijheid. Waar blijft dan de tijd voor een gesprek met het kind, vraag je je af.

Kindgesprek of gesprek met kind?

In het kader van passend onderwijs is een *kindgesprek* nog lang geen *gesprek met het kind*. Het kindgesprek, en hetzelfde geldt voor gesprekken met jongeren, is een voorwaarde om te achterhalen, ook bij het kind zelf, wat het nodig heeft om goede resultaten te behalen. Maar goed voor het kind valt niet altijd samen met goed voor de school.

Hoewel het wettelijke kader van passend onderwijs mogelijk lijkt te maken dat ieder kind een passende vorm van onderwijs krijgt, lijkt het financiële kader scholen af te schrikken om kinderen die een risico voor de algemene schoolresultaten vormen binnen boord te houden. Ze worden vaak afgeweerd en naar het speciaal onderwijs verwezen, terwijl de leraar dat niet zozeer wil, maar de situatie van de school daarom vraagt.

'Vraag een kind niet wat het wil of nodig heeft, maar wat er in hem of haar omgaat'

Ik denk dat leraren niet overspannen raken door een teveel aan leerlingen, maar door de onredelijke werkdruk, en vooral omdat ze gedwongen worden om de kinderen te behandelen op een wijze waarop ze voelen dat het niet goed is voor het kind. Speeltijd is broodnodige reflectietijd, is broodnodige tijd waarin stof rijpt, is broodnodige tijd waarin ontspannen wordt zodat er weer gespannen kan worden. Maar zelfs in de buitenschoolse opvang en de voor- en vroegschoolse educatie moet het uiterste uit het kind gehaald worden. Het knippen in speeltijd van het kind is vaak knippen in het hart van de leraar.

Voorbeeld van hoe het niet moet

Volgens de leraar zijn de beste leerlingen niet degenen met de beste cijfers, maar degenen die hun best doen. Leraren stellen in het algemeen wel het kind centraal. De bijna obsessieve en ego-gerichte drang naar hoge cijfers, de beloning hiervan en de straf van het tegenovergestelde, zorgt voor het vermangelen van kinderen in plaats van dat de talenten uit het kind gehaald worden. Het land dat daar het eerst mee begonnen is, Japan, heeft de hoogste percentages pesten onder leerlingen op basis- en middelbare school, de hoogste schooluitval en de meeste zelfdodingen onder leerlingen. Dit land functioneert als een thermometer van de wereld.

De race om de cijfers zorgt ook voor het vermangelen van de leraar die gekozen heeft met kinderen te werken, omdat hij van kinderen houdt, kinderen graag iets bijbrengt en kinderen graag bijstaat. De excellente leraar is niet de leraar die de meeste bijscholing heeft gedaan of bijdraagt aan de school, maar de leraar die de kinderen een optimaal veilig en

aangenaam klasklimaat geeft, waardoor ieder kind het beste kan presteren. Tenminste dat denk ik, als je het aan het kind vraagt...

Goed voorbeeld: De kleine prins

Na dit pleidooi om leraren de ruimte te geven om hun vak goed te kunnen beoefenen, goed onderwijs te geven, naar het onderwerp van dit artikel: het kindgesprek.

‘Als je een toneelstukje opvoert, krijg je ook een toneelstukje terug’

Antoine de Saint Exupéry heeft het magische boek *De kleine prins* geschreven, het meest vertaalde boek ter wereld. Hij geeft perfect de spanning weer tussen de volwassene die zijn eigen dingen aan zijn hoofd heeft en het kind dat zich altijd maar moet inspannen om aan de verwachtingen van de volwassene te voldoen. De piloot, hoofdpersoon van het verhaal, maakt als kind mee dat de volwassenen zijn tekeningen niet begrijpen. Hij helpt ze door tekeningen te maken die makkelijk te begrijpen zijn en zegt: ‘Toen heb ik de binnenkant van de boa getekend, zodat de grote mensen het konden begrijpen. Grote mensen hebben altijd uitleg nodig.’

Deze verzuchting komt uit vele kinderkelen, maar non-verbaal; kinderen geven volwassenen veel te weinig feedback, ze weten dat grote mensen niet veel kritiek kunnen verdragen, dus zijn ze erg sociaal wenselijk in hun uitingen. De Saint Exupéry schreef het neer.

De inhoud van het boek is wonderschoon. Zorgvuldig lezen helpt je te voelen hoe hard de kleine prins moet werken om de volwassene aan zijn zijde te krijgen, hoe vaak hij een vraag moet herhalen voordat hij uitleg krijgt. Ook al is het in 1943 geschreven, het is geheel bij de tijd! Iets verder in de tekst zegt de piloot uit zijn herinnering aan zijn kindertijd: 'De grote mensen hebben me aangeraden de tekeningen van open of dichte slangen links te laten liggen en me eerder te richten op aardrijkskunde, geschiedenis, rekenen en grammatica. Zo heb ik op zesjarige leeftijd een geweldige carrière als kunstschilder laten schieten.'

Echt contact maken

Een aardig voorbeeld voor passend onderwijs, deze zinnen; ga niet meteen de toekomst schilderen, daar leeft het kind niet, de jongere ook niet, sluit aan bij waar hij of zij op dát moment is. Dan is de kans groter dat ook daadwerkelijk ontwikkeld wordt wat passend bij het kind is. Zo had de piloot uit *De kleine prins* zijn creatieve talenten kunnen ontplooiën. Via het heden zal het kind de toekomst moeten maken. Vraag dus niet wat een kind wil of wat een kind nodig heeft. Vraag een kind te beschrijven wat er in hem omgaat als hij 's maandags naar school gaat, als hij zijn rekenboek open moet slaan en dergelijke. Neem een schoolmoment van die dag en laat hem of haar vertellen: 'Wat hebben jullie gedaan met gym?' Dan zal het kind kunnen en willen vertellen! Maar voordat je deze vragen kunt stellen, zul je eerst een sfeer hebben moeten maken waarin het kind echt gaat antwoorden, in plaats van een schatting te maken wat jij wilt horen.

Het meest wezenlijk is contact maken. Dit is de bodem voor een gezonde opvoedrelatie, voor een gezonde onderwijsrelatie en voor gezonde relaties in het algemeen. Wat is nodig om écht contact te maken? Dat betreft een aantal punten die vooral over houding gaan:

- Er is concentratie op de ander nodig. Geheel, niet met in je achterhoofd nog iets anders, maar open naar het kind of de jongere.
- Een vriendelijk gevoel is onontbeerlijk. We staan daar niet bij stil, maar zelf kan je je ook niet uitdrukken als je het gevoel hebt dat de ander geen vriendelijk gevoel naar je heeft.
- De houding van respect en bescheidenheid: 'niet begrijpen'. Wil je informatie, dan zul je dat ook oprecht moeten willen krijgen en niet gewoon de bevestiging van wat je al wist. Dus écht niet weten, écht niet begrijpen. Daar zijn leraren niet voor opgeleid, maar dit hebben ze om een echt gesprek te voeren wel nodig!
- Kijk met aandacht naar het kind. Als je aandacht naar het kind voelt, is dat in je ogen te lezen en de ander opent zich dan vanzelf.
- Geef aandacht. Die aandacht moet wel oprecht zijn. Als je een toneelstukje opvoert, krijg je ook een toneelstukje terug.

Innerlijke wijsheid

Kinderen weten dingen zonder dat ze altijd in staat zijn om dat in woorden uit te drukken; ze beschikken over een 'innerlijke wijsheid'. Een indrukwekkend voorbeeld hiervan geven Wilkins, Fleischmann en Howard (1940). Ik gebruik dat voorbeeld regelmatig, omdat het zo goed laat zien hoe belangrijk het is om kinderen serieus te nemen.

Een jongetje had een grote behoefte aan zout en stelde alles in het werk om zout te bemachtigen. Het kind likte het zout van crackers. Hoe de ouders het zout ook wegstoppen, het kind klom, zocht en at al het zout dat het vond. Op drieënhalfjarige leeftijd werd het kind opgenomen in het ziekenhuis en kreeg een standaard eten met normale zoutconsumptie. Er werd geen gehoor gegeven aan zijn wens zout te eten.

Na zeven dagen stierf hij. Het post-mortem-onderzoek wees uit dat het kind een afwijking had (ziekte van Addison), waardoor het uitwendig zout tot zich moest nemen, anders zou het sterven, wat ook de doodsoorzaak werd. Het had zichzelf tot aan het ziekenhuis in leven weten te houden door extra zout tot zich te nemen, tegen de zogenaamde wijsheid van de mensen om hem heen in. De innerlijke wijsheid van zijn lichaam gaf hem het noodzakelijke gedrag in.

Dit betekent niet dat je alles moet doen wat een kind of jongere zegt, maar wel dat het aan de leraar is om het kind zodanig op zijn gemak te stellen dat het bij zijn wijsheid kan komen.

Gespreksvaardigheden

Er zijn regels te benoemen voor leeftijdsgewijze gespreksvoering. Dan bedoel ik mentale leeftijd. Dat voert te ver om hier allemaal te beschrijven. Ik maakte in zowel het boek over gespreksvoering met kinderen als in het boek over communiceren met pubers en adolescenten, overzichten waarbij de onderwerpen leeftijdsgewijs in kaart werden gebracht: metacommunicatie, vorm, verbale aspect, non-verbale aspect, vraagtechnieken, motivatie.

Het is bijvoorbeeld heel prettig om te weten dat je kinderen tussen vier en zes jaar niet moet bevragen op 'tijd', maar juist 'ruimtelijk'. Dus niet: wanneer was dat? Maar: waar was dat? Het is fijn om die technieken te kennen, maar belangrijker is dat als je een fout maakt, je over de juiste attitude beschikt om die te herstellen. Je vraagt al snel als er iets ernstigs is gebeurd: wanneer? Het beduusde gezicht van de vijfjarige

‘Goed voor het kind’ valt niet altijd samen met ‘goed voor de school’

maakt je duidelijk dat je een fout maakt in je gesprekstechniek. En dan gaat het erom dat je je hoofd kunt buigen en dat je je verontschuldigingen aanbiedt.

In het onderwijs worden veel ‘display-vragen’ gesteld, vragen waar het de bedoeling is dat de leerling laat zien dat hij het antwoord weet. Daarbij is de uitgangspositie dat de leraar het weet en het kind niet. Dát moet juist niet bij kindgesprekken; het kind moet merken en voelen dat de leraar het niet weet en dat het kind het moet uitleggen, omdat de leraar het niet weet. Best een cultuuromslag in de verhouding kind-leraar. Zoals overall is voor het resultaat, als je daadwerkelijk goede kindgesprekken wilt voeren, niet de methode doorslaggevend

maar de non-specifieke factoren. Dat wil zeggen, de attitude van de leraar! Dan kom je onverwachts de wereld van het kind of de jongere binnen en gaat er daadwerkelijk een wereld voor je open. Je relatie met het kind wordt beter, de prestaties van het kind worden beter en leraar en kind varen er wel bij!

Literatuur

- Bruner, J. (1980). *Under five in Britain. Oxford Preschool Research Project*. (Vol.1.) Ypsilanti, MI: High/Scope Press.
- Delfos, M.F. (2017). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar* (18e dr.). Amsterdam: SWP.
- Delfos, M.F. (2017). *Ik heb ook wat te vertellen: Communiceren met pubers en adolescenten* (10e dr.). Amsterdam: SWP.
- Saint-Exupéry, A. de. *De kleine prins*. Amsterdam: SWP. Vertaling Martine France Delfos.
- Wilkins, L., Fleischmann, W., & Howard, J. E. (1940). *Macrogenitosomia precox associated with hyperplasia of the androgenic tissue of the adrenal and death from cortico-adrenal insufficiency*. *Endocrinology*, 26, 3, 385-395.

Dr. Martine F. Delfos is biopsycholoog, opgeleid als klinisch research psycholoog. Ze is werkzaam als onderzoeker, therapeut, leraar en schrijfster. Ze schreef verscheidene handboeken op het gebied van de psychologie, onder ander twee boeken over communiceren met kinderen en met adolescenten. Meer informatie: www.mdelfos.nl.

AUTEUR